

Hegedűs István

A populizmusról szóló webinar a Magyarországi Európa Társaság szervezésében, ami az amerikai nagykövetség támogatásával jöhetett létre, rendkívül fontos, már a mindennapjainkat is meghatározó kérdéseket jár körül: a liberális demokráciával hadilábon álló, az 1989-90-ben kialakult és felépülő berendezkedést támadó, sőt, lebontó politikai erőkről, pártokról, politikusokról és rendszerekről beszélgetünk ma. A minek nevezzetek kérdés nem tisztán akadémiai – akadémikus – vita. Azt is kifejezheti, mit gondolunk erről a huszonegyedik századi jelenségről, amit többnyire populizmusnak hívunk.

Magyarországon nem egyszerűen a Horthy-korszak újjászületéséről van szó és a fasizmus analógiákat (néhány szerzőt leszámítva) nem gondolnám indokoltnak, akkor sem, ha szélsőjobbos, fasisztoid jelenségeket néhol észlelhetünk. Ráadásul nemzetközi, globális tendenciát látunk, még ha nem is jött létre (egyelőre) a populista internacionálé.

Kicsit konkrétan: mi a probléma? Európában maradvá: Lengyelország és Magyarország az Európai Unión belül épít ki új rendszert populistának nevezett politikai erők hatalomra kerülése óta. Rendszeres és súlyos konfliktusba keverednek az európai uniós intézményekkel – saját értékrendjükre (pl. a nemzeti szuverenitásra) hivatkozva szembefordulnak az addig elfogadott közös értékrenddel. Mi a teendő? Mi a teendő nemzetállami, tagállami szinten és mit tehet az Európai Unió? Erről sokat beszéltünk a MET rendezte konferenciákon, workshopokon az elmúlt tíz évben – és vissza fogunk még rá térni most is, máskor is.

A populizmus annyi mindent jelent, hogy a kifejezés szétfolyik a kezünk között? A mindennapi, köznyelvi szóhasználat gyakorlatilag a demagógia szinonimájaként értelmezi, gyakran egy karizmatikus vezetőhöz köti. Vagy éppen abból indul ki, hogy minden politikus populista valamennyire. A szigorúbb szakmai-politikatudományi definíció ettől a megközelítéstől radikálisan eltér és többek között a (korrupt) elitek és a (tiszt) nép közötti kibékíthetetlen ellentét (mesterséges) konstrukciójára építő politikai irányzatokat nevezi populistának, olyan politikai pártokat, amelyek az emberek általános, egyetemes akaratának egyedüli, kizárólagos képviselőinek tekintik magukat.

A populisták liberalizmushoz való viszonya, úgy tűnik, a kisebbik dilemma: egyértelműen ellenséges. De beszélhetünk-e egyáltalán demokratikus politikai

irányzatról a populizmus esetében? Például az emberek (általános) akaratának képviselője (néhány ellenséges csoportot leszámítva), ez az igény és állítás, a morális fölény hirdetése, ez a kisajátítás nem mond ellent már önmagában a demokratikus képviselőlet és tagoltság elméletének? Van olyan, hogy tisztán többségelvű demokrácia? Vagy kell elé még egy jelző is, hogy megkülönböztessük egymástól a különböző populizmusokat? Egyszer egy konferencián javasoltam, hogy beszéljünk kemény és puha populizmusról – nem arattam vele nagyon nagy sikert. Márpedig az euroszepticismus esetében általánosan elfogadott, hogy van egy soft és egy hard változata: utóbbi az európai egységesülést mindenestül elutasítja, az előbbi nem megy ennyire messzire, de keményen bírálja a nemzetek fölötti intézményeket és a közös politikai, szakpolitikai döntéseket.

Lehet, hogy a populizmus mint fogalom és leíró tudományos terminus technicus nem tudja jól megragadni a probléma lényegét? Lehet, hogy az anti-liberalizmus a meghatározó politikai hatását tekintve, míg az elit- és az establishment-ellenesség csak a felszín? Régi vita, hogy létezik-e olyan, hogy populista ideológia a liberális politikai rendszer tagadásán túl. Kapcsoljuk össze a két szempontot és használjuk az autoriter - magyarul tekintélyelvű - populista kifejezést? Így ha a török elnöki rendszerre és Erdoganra gondolunk, akkor olyan fejlődést figyelhetünk meg, aminek a végén a populista már el is hagyható, mert pőrén itt áll előttünk a tekintélyelvű egyszemélyi vezető, a kvázi-diktátor? És mikortól veszíti el kvázi jellegét?...

Általában véve populista pártokról beszéltünk sokáig, csak ma már alapvetően megváltozott a kérdés, hiszen a populistának tekintett pártok és politikusok egy része hatalomra került: mi történik ekkor a liberális demokráciával? Hogy nevezzük a megszülető újfajta politikai rendszert? Vagy ezt is a populizmus előtti jelző magyarázza meg – autoriter, etno/nativista, radikális jobboldali, esetleg szélsőbaloldali? A hibrid rendszereket a liberális demokráciák és a diktatúrák közé sorolják: ha nem pártokról és politikusokról beszélünk többé, hanem arról, amit létrehozta a régi struktúrák helyén, akkor, érdekes, már nem is használjuk a populista szót.

Orbán Viktor megkerülhetetlen figurává vált nem csupán a magyarok számára, hanem híres és hírhedt vonatkoztatási pont a nemzetközi médiában és a szakirodalomban is. Aki megelőzte Trumpot, mondta róla Steve Bannon, az amerikai szélsőjobb főszervezője és propagandistája. Ha ideológiai tételeit nézzük, igen, 2010-től - ismét a hatalom csúcsára kerülve - Orbán egyre

markánsabban fogalmazta meg anti-liberális nézeteit, negatív doktrínáját. Az azért kérdéses, hogy a hasonló mentalitású politikai vezetőknek csak nem volt lehetőségük, idejük, akkora mértékű alkotmányos felhatalmazásuk, mint a magyar miniszterelnöknek, hogy már korábban, például a szlovák Fico hozzáláthasson az 1989-es bársonyos forradalom utáni politikai berendezkedés lecseréléséhez?

Polarizáció, atomizáció, törzsiesedés, a konzervatív pártokat megszálló radikális populizmus és extrémizmus: ezek a társadalmi és politikai jelenségek nagyon is aggasztó fejlemények a fejlett világban. Vajon mi a fontosabb a populizmus előretörésében: a fokozódó jövedelmi egyenlőtlenségek, egyes rétegek leszakadása, vagy az emberek eltérő és ütköző kulturális és csoportidentitása? Kulturális ellenforradalom robbant ki? Hiszen nem csupán a rozsdáövezetek lakói, a hanyatló alsó-középosztály, vagy az agrárnépességhez tartozók szavaznak populistákra gazdasági percepciójukat követve. Egyáltalán, mi van a populisták programcsomagjában, ami annyira vonzó, hogy a népesség fele rájuk voksol a világban sokfelé? Vagy beszéljünk széles, sokszínű választói koalícióról, amelynek tagjai egymásnak akár ellentmondó szempontok alapján támogatják őket?

A huszonegyedik század húszas éveinek nagy kérdése, hogy megingott-e a liberális demokrácia dominanciája a világban. Mintha az Egyesült Államok friss példája pozitív jel lenne: igen, van esély a hatalomra került populista vezető legyőzésére demokratikus módszerekkel. Vagy, szól az ellenérv, ez csak Amerikára igaz, a gyakran súlyos problémákkal küzdő, de mégis, erős intézményekkel rendelkező hagyományos alkotmányos demokráciára?

Vagyis: mit lehet tenni? A már-már elméleti síkon zajló vita mellett aktivista megközelítést is javaslok: beszéljünk arról, hogy itt és most, Magyarországon, a régióinkban, az Európai Unión belül – mik a cselekvés lehetőségei és a mozgósítás eszközei?